УДК 821.161.2

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-3(341)-106-113

Крижановська О. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури та російського мовознавства
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,
м. Старобільськ, Україна.
overnik16@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9840-270X

ХУДОЖНІ ТВОРИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ГРУПИ „ЛАНКА”-МАРС У РЕЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Художні відкриття української діаспори повернулися на Батьківщину в 1990-ті роки. Велике значення для сучасного літературного процесу мають критичні нариси авторів-діаспори, тому що вони дозволяють зрозуміти неупереджене ставлення до художніх текстів 1930-1980-х років. Роботи ілюструють думку про те, що літературна критика – це приклад синтезу художньої творчості та наукового пошуку. Критики української діаспори не полишали інтересу до розвитку літератури в Радянському Союзі, вони вивчали твори письменників, створювали нариси про них. Митці літературної групи „Ланка”-МАРС займали одне з провідних місць у критичних доробках українського зарубіжжя 19230-1960-х років. Такий пильний інтерес був зумовлений новаторським вектором розвитку творчого об'єднання й трагічною долею письменників. Критики діаспори визначали головні риси художнього світу митців, наголошували на світовому значенні їхніх творів. Саме тому актуальним є вивчення критичних оцінок діаспори про творчість митців „Ланки”-МАРСу. Науковці В. Дмитренко, С. Жигун, Ю. Ковалів. С. Лущій та ін. розглядають різні аспекти творчості літературної групи. Але потрібно констатувати, що вивчення рецепції критикою української діаспори творів „ланчан-марсівців“ потребує більш глибокого розгляду. Все це обумовлює мету нашого дослідження – вивчити творчість „Ланки”-МАРСу в статтях провідних критиків української діаспори – Ю. Лавриненка та Ю. Шереха.

Антологія Ю. Лавріненка „Розстріляне відродження” дозволяє зрозуміти специфіку історії української літератури 1920 – 1930-х років. Дослідниця „ланчан-марсівців” В. Дмитренко підкреслює, що „*сама назва книги „Розстріляне відродження” не означає, що до неї ввійшли літературні портрети й твори розстріляних радянською владою. На нашу думку, така назва означала, що в цій антології об’єднані ті, чий талант не був розкритий уповні, бо їхнє творче зростання було силоміць обірвано й, за великим рахунком, не суттєво, у який спосіб, бо моральна смерть у людей такого рівня дорівнює фізичній*” (Дмитренко, 2021).

Антологія складається з низки літературних сильвет про творчість „ланчан-марсівців" Б. Антоненка-Давидовича, Г. Косинку, Т. Осьмачку, Є. Плужника, В. Підмогильного, Д. Фальківського, котрі засвідчують специфіку оцінки Ю. Лавріненка. Критик підкреслив, що любов є головним чинником творчості Т. Осьмачки: „*В поезіях і прозі Осьмачки відчувається темний і до хаосу розбурханий океан відчаю і ненависті. Але в основі її основ лежить любов, героїчне почуття вічної правди і краси народу. І хто уважно перечитує його твори, той не може не відчути, що цю творчість і її автора породила велика сила молодого відродження*" (Лавріненко, 2002, с. 231). Поезії Д. Фальківського притаманні простота і природність. Ю. Лавріненко підкреслив, що поет „*оберемком захопив і приніс у свою поезію всю суму своїх життєвих переживань, і що зробив він це дійсно „просто" і без фальшивої інтонації*" (Лавріненко, 2002, с. 252).

Критик, характеризуючи поетичні тексти Є. Плужника, наголошує на тому, що „ланчанин" виявив „*нетипові для імпресіонізму риси, як от прагнення до мужнього ясного погляду на явища, підкреслене уречевлення чи конкретність образу, нахил до звичайної розмовної прози, рівновага ритмічних і смислових елементів*" (Лавріненко, 2002, с. 286). Ця характеристика свідчить про акмеїстичні традиції у поезіях Є. Плужника.

Підкреслимо, що Ю. Лавріненко одне із найбільш місць у літературі „розстріляного відродження" віддає В. Підмогильному, який, на думку критика, „*бачить неспроможність, поразку, приреченість людини свого часу. Бачить – і все ж уперто без надії змагається до кінця, щоб з холодним, тяжко вибореним спокоєм прийняти й благословити смерть – як високий життєвий закон*" (Лавріненко, 2002, с. 454). Критик зазначає, що В. Підмогильний у своєму творчому шляху йшов від „*від етнографічного натуралізму й імпресіонізму перших своїх оповідань до експресіонізму <…> показав себе майстром точної реалістичної прози, а в останньому більшому творі НЕВИЛИЧКА ДРАМА <…> дає передсмак екзистенціалізму*" (Лавріненко, 2002, с. 453–454). Ю. Лавріненко зосереджує увагу на визначенні головних засад світогляду В. Підмогильного, які ми можемо співвідносити і з творчістю усіх „ланчан-марсівців": „*У страшно вузьких рамках цієї передчасно обірваної сухенької біографії (на 33 роки життя – 10 років літературної праці, 4 роки чекання арешту й смерті за ту працю) живе проте, на весь трагічний розмах доби інтенсивна, зряча, замкнена в собі душа, відповідальна за свій час людина, що мала силу протистояти тискові окупаційного режиму і скинути з пліч тягар провінціалізму забутої Богом країни та вийти на простори європейського духу*" (Лавріненко, 2002, с. 453).

Ю. Лавріненко називає про Г. Косинку талановитим автором свого часу, за своєю майстерністю письменник стоїть поруч із М. Хвильовим та В. Підмогильним, його епічні твори розкривають синтез ліризму, „брутальної метафори", „*сміливий анатомічний розтин крізь нутрощі психіки людини революції*" (Лавріненко, 2002, с. 469).

Повість Б. Антоненка-Давидовича „Смерть" репрезентується критиком української діаспори як протистояння людини, особистості та компартії. Ю. Лавріненко наголошує, комуністична ідеологія сприяла вбивству у душі головного героя твору національної ідентичності, втрати головних орієнтирів людського буття: „*В магнетному полі цих полюсів українець-комуніст Горобенко, серед болючих душевних борсань і постійних образ з боку сопартійців, прийшов до рішення, що йому треба пролити братню українську кров, щоб позбутися нестерпної меншовартості українського комуніста в рядах РКП(б) – КП(б)У*" (Лавріненко, 2002, с. 492).

Ю. Шерех займає провідне місце серед критиків та науковців української діаспори. Рецепцію критиком „ланчан-марсівців" подано у багатьох критичних нарисах. Ми зупинимось на збірці есеїстики критика „Не для дітей". О. Забужко в інтерв'ю дає книзі Ю. Шереха таку характеристику, що є актуальною для розуміння характеру інтерпретаційної практики критика діаспори: „*Без популяризації, без коментарів, без просвітництва, на рівні очі-в-очі. Оцей рівень української культури „не для дітей" завжди був пресований імперією. Як Російською, так і радянською. Тоді всім радили писати так, щоб розуміли сільські вчителі*" (Славінська, 2021).

Розділ „Людина і люди" присвячено роману В. Підмогильного „Місто". Ю. Шерех зазначив особливість рецепції твору з боку радянської та діаспорної критики, котрі намагалися знайти „*патріотизму, націоналізму, ствердження ваги українізації й завоювання русифікованого міста українським селом*" (Шерех, 2021). Критик називав ці статті про роман В.Підмогильного фальшивими, вони ховали „*все живе й справжнє, що є в творі*" (Шерех,2021). Особливість інтерпретації Ю. Шереха розкривається у визначенні тих аспектів, яких читач не знайде у романі „Місто": „*Нема нічого про русифікацію і позитивне значення українізації*" (Шерех, 2021). Критик зазначив, що В. Підмогильний іронізує з українізації, яка є для нього „*тільки шумовиння на поверхні життя, щось неістотне, зникоме й марне. Його цікавлять інші речі*" (Шерех, 2021).

Ю. Шерех не погоджується й з точкою зору критиків про те, що у романі зображено завоювання міста селом, асиміляція сільського хлопця до життя у мегаполісі: „*Це правда, що герой роману Степан Радченко приїздить до Києва з села, що він спершу почуває себе в місті безвартісним і упослідженим, що він щабель за щаблем здобуває позиції і що роман закінчується на тому, як він почуває себе переможцем і справжньою частиною скореного і опанованого, колись чужого і далекого урбаністичного світу*" (Шерех, 2021). Складові художнього тексту свідчать про те, що „*село заперечене с самого початку*" (Шерех, 2021). Ю. Шерех наголошує, що любовні історії Степана Радченка свідчать про його прагнення позбутися свого сільського походження, „*з них ми бачимо, що Підмогильний не тільки каже про фактичну перевагу міста над селом, але й вітає це. Село в*

нього не тільки затуркане, темне, позбавлене гідности, але й позбавлене людяности" (Шерех, 2021). Перше кохання із Надією „*чисто тваринний <…> в ньому нема справжніх людських почувань, це роман самця й самиці*" (Шерех, 2021). Другий роман із Тамарою Гнідою навчив героя щирості в коханні, ця жінка „*перша зрозуміла його власну вдачу й душу*" (Шерех, 2021). Любов до Зоськи критик визначив, як „вищий щабель", „*її поведінка не простолінійна*" (Шерех, 2021). Степанове зречення дівчини Ю. Шерех пояснює тим, що „*вона така, яких багато*" (Шерех, 2021). Останній роман із Ритою, на думку критика, втілює успіх Степана Радченка.

Ю. Шерех зазначив, що в українській літературі часів функціонування літературної групи „Ланка"-МАРС було мало „оборонців села", „*вони були одинаками, дон-кіхотами, здавалося, загубленої справи: Косинка, Осьмачка <…> Організовану оборону села взяв на себе „Плуг", – але чи це була література?*" (Шерех, 2021). Критик підкреслив, що літературний процес 1920–1930-х років репрезентує „*боротьбу двох течій – урбаністичної й селюцької*" (Шерех, 2021). Саме тому „Місто" „*урбаністичне не лише своєю темою, не лише ствердженням міста й запереченням і знеціненням села. Воно урбаністичне і протинародницьке самим підходом, творчою методою автора*" (Шерех, 2021). Ю. Шерех вказує на зв'язок роману „Місто" В.Підмогильного з традицією Г. де Мопассана, обумовлене авторським намаганням „схопити й відтворити безупинний плин життя" (Шерех, 2021). Поетика твору, на думку критика, демонструє високу майстерність: „*Дикція Підмогильного завжди лишається мужньою, карбованою, іронічною й тверезою, він ніколи не збивається в „Місті" на поезію в прозі – вічна біда нашої прози*" (Шерех, 2021). Глибина твору демонструє й те, що у романі „*нема такого прояву людського духовного життя, що про нього Підмогильний не кинув би бистрих і скептичних завваг. Щастя? <…> Поступ? <…> Кохання? <…> Пристойність? Смерть? Життя?*" (Шерех, 2021). Критик розкриває глибинний сенс роману В. Підмогильного „Місто", що дозволяє сучасному читачу прочитувати твір під іншим кутом зору, побачити нові аспекти художнього світу тексту: „*Роман Підмогильного – це роман про вину, якої не можна уникнути, бо вона – закон життя; про кару, яку так само неминуче несе життя; і про нагороду, що приносить солодкість у гіркоту життя і робить людину людиною <…> про найбільше відкриття, яке тільки й може зробити людина, коли вона відкрила людей – про відкриття Бога*" (Шерех, 2021). Критик дає високу оцінку творчості В. Підмогильного, називає єдиним „*справді великим українським прозаїком, – не в тому сенсі, що не писав віршів, а в тому сенсі, що його проза була справді прозою*" (Шерех, 2021), „*серед свого покоління Підмогильний вирізнявся особливою нещадністю й тверезістю бачення*" (Шерех, 2021).

У збірці „Не для дітей" Ю. Шерех репрезентує інтерпретацію творів Т. Осьмачки, котрий у той час вже був в еміграції, саме тому його статті

стосуються діаспорної творчості поета. Критик звертає увагу, що в романі в октавах „Поет" „*політика підноситься в градус загальнолюдської своїм розмахом і значенням поезії, набирає широких філософськи-узагальнених звучань, нітрохи не втрачаючи напоєності людським болем і суб'єктивним почуттям*" (Шерех, 2021). Інший твір Т. Осьмачки „Старший боярин" Ю. Шерех також оцінює як талановитий і визначний: „*Якщо можна перелити Україну в слово. – то це повість Осьмачки <…> Якщо можна в слові збудувати батьківщину-державу – то це вона збудована, зримо і живовидячки*" (Шерех, 2021). Критик зазначив, що „*вага поезії Осьмачки зовсім не в особистих мотивах. На долю, до речі, він ніде не скаржиться. Поезія Осьмачки – передусім явище культури*" (Шерех, 2021).

Отже, рецепція творчості митців у критичних інтерпретаціях Ю. Лавриненка та Ю. Шереха дозволяє говорити про прагнення дослідників, котрі опинилися за межами своєї батьківщини, зберегти для наступного покоління твори „розстріляного відродження". Критики підкреслювали значення творів „ланчан-марсівців", розглядали головні стратегії їхньої творчості, визначали зв'язок творів із світовою літературною традицією. Перспективи нашого дослідження вбачаємо у вивченні оцінки творів письменників „Ланки"-МАРСу іншими критиками української діаспори.

Список використаної літератури

1. Дмитренко В. Літературний дискурс „Ланки"-МАРСу першої третини XX століття: монографія. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3395. **2. Розстріляне** відродження: Антологія 1917–1933: Поезія – проза – драма – есей. Київ: Смолоскип, 2002. 984 с. **3. Славінська І.** Оксана Забужко не для дітей. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2011/03/11/74792/ **4. Шерех Ю.** Не для дітей: літературно-критичні статті. URL: https://diasporiana.org.ua/literaturoznavstvo/7116-shereh-yu-ne-dlya-ditey-literaturno-kritichni-statti-y-eseyi/

References

1. Dmytrenko, V. (2021). Literaturnyi dyskurs „Lanky"-MARSu pershoi tretyny XX stolittia [Literary discourse of „Lanka"-MARS of the first third of the XX century]. Retrieved from http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3395 [in Ukrainian]. **2. Rozstriliane** vidrodzhennia: Antolohiia 1917–1933: Poeziia – proza – drama – esei [The Shot Revival: An Anthology 1917–1933: Poetry – Prose – Drama – Essays]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian]. **3. Slavinska, I.** (2021). Oksana Zabuzhko ne dlia ditei [Oksana Zabuzhko is not for children]. Retrieved from https://life.pravda.com.ua/society/2011/03/11/74792/ [in Ukrainian]. **4. Sherekh, Yu.** (2021). Ne dlia ditei: literaturno-krytychni statti [Not for children: literary-critical articles]. Retrieved from https://diasporiana.org.ua/literaturoznavstvo/7116-shereh-yu-ne-dlya-ditey-literaturno-kritichni-statti-y-eseyi/ [in Ukrainian].

Крижановська О. О. Художні твори літературної групи „Ланка”-МАРС у рецепції критики української діаспори

У статті зазначено, що критики української діаспори підкреслювали значення творів „ланчан-марсівців”, розглядали головні стратегії їхньої творчості, визначали зв’язок творів із світовою літературною традицією. Антологія Ю. Лавріненка „Розстріляне відродження” дозволяє зрозуміти специфіку історії української літератури 1920 – 1930-х років. Ю. Лавріненко репрезентував статті про творчість „ланчан-марсівців” Б. Антоненка-Давидовича, Г. Косинку, Т. Осьмачку, Є. Плужника, В. Підмогильного, Д. Фальківського, котрі засвідчують специфіку рецепції Ю. Лавріненка. Критик називав любов головною характеристикою поезій Т. Осьмачки. Ю. Лаврінено підкреслював, що поезії Д. Фальківського притаманні простота і природність. У статті визначено, що критик, характеризуючи поетичні тексти Є. Плужника, наголошує на тих принципах його поетики, що ререзентують акмеїстичні традиції. Ю. Лавріненко зосереджує увагу на визначенні головних засад творчості В. Підмогильного. У статті зазначено, що Ю. Лавріненко називає про Г. Косинку талановитим автором свого часу, за своєю майстерністю письменник стоїть поруч із М. Хвильовим та В. Підмогильним, його епічні твори розкривають синтез ліризму та брутальної метафори. Повість Б. Антоненка-Давидовича „Смерть” репрезентується критиком української діаспори як протистояння людини, особистості та компартії. У статті розглянуто рецепцію Ю.Шереха творів В. Підмогильного і Т. Осьмачки. Критик розкриває глибинний сенс роману В. Підмогильного „Місто”, що дозволяє сучасному читачу прочитувати твір під іншим кутом зору, побачити нові аспекти художнього світу тексту. У статті досліджено стратегії інтерпретації творів Т. Осьмачки. Ю. Шерех називав українського поета одним із кращих сучасних авторів, бачив його зв’язок із світовою традицією, із творчістю Д. Байрона та О. Пушкіна.

Ключові слова: інтерпретація, критика, рецепція, українська діаспора.

Крыжановская О. А. Художественные произведения литературной группы „Ланка”-МАРС в рецепции критики украинской диаспоры

В статье отмечается, что критики украинской диаспоры подчеркивали значение произведений „ланчан”, рассматривали главные стратегии их творчества, определяли связь произведений с мировой литературной традицией. Антология Ю. Лавриненко „Расстрелянное возрождение” позволяет понять специфику истории украинской литературы 1920–1930-х годов. Ю. Лавриненко презентует статьи о творчестве участников группы Б. Антоненко-Давидовича, Г. Косынке, Т. Осьмачке, Е. Плужнике, В. Пидмогильном, Д. Фалькивском, которые демонстрируют специфику его рецепции. Критик называл любовь главной характеристикой поэзии Т. Осьмачки. Ю. Лавриненко

подчеркивал, что поэзии Д. Фалькивского присуща простота и естественность. В статье определено, что критик, характеризуя поэтические тексты Е. Плужника, отмечает те принципы его поэтики, которые проявляют акмеистической традиции. Ю. Лавриненко сосредоточивает внимание на определении главных принципов творчества В. Пидмогильного. В статье указано, что Ю. Лавриненко называет Г. Косынку талантливым автором своего времени, по уроню мастерства писатель стоит рядом с Н. Хвылевым и В. Пидмогильным, его эпические произведения раскрывают синтез лиризма и грубой метафоры. Повесть Б. Антоненко-Давидовича „Смерть" представляется критиком украинской диаспоры как противостояние человека, личности и компартии. В статье рассмотрена рецепция Ю. Шереха произведений В. Пидмогилного и Т. Осьмачки. Критик раскрывает глубинный смысл романа В. Пидмогильного „Город", что позволяет современному читателю прочитывать произведение под другим углом зрения, увидеть новые аспекты художественного мира текста. В статье исследованы стратегии интерпретации произведений Т. Осьмачки. Ю. Шерех называл украинского поэта одним из лучших современных авторов, видел его связь с мировой традицией, с творчеством Д. Байрона и А. Пушкина.

Ключевые слова: интерпретация, критика, рецепция, украинская диаспора.

Kryzhanovska O. O. Artistic works of the literary group „Lanka"-MARS at the reception of the criticism of the Ukrainian diaspora

The article notes that critics of the Ukrainian diaspora emphasized the significance of the works of the „Lanka"-MARS authors, considered the main strategies of their work, and determined the connection of the works with the world literary tradition. Lavrinenko's anthology „The Executed Renaissance" allows us to understand the specifics of the history of Ukrainian literature of the 1920s and 1930s. Yu. Lavrinenko represented articles about the works of B. Antonenko-Davydovych, G. Kosynka, T. Osmachka, E. Pluzhnyk, V. Pidmohylny, and D. Falkivsky, which testify to the specifics of Yu. Lavrinenko's reception. The critic called love the main characteristic of T. Osmachka's poems. Yu. Lavrineno emphasized that D. Falkivsky's poetry is characterized by simplicity and naturalness. The article defines that the critic, characterizing the poetic texts of E. Pluzhnyk, emphasizes the principles of his poetics that represent acmeistic traditions. Yu. Lavrinenko focuses on determining the main principles of V. Pidmohylny's works. The article states that Yu. Lavrinenko calls G. Kosynka a talented author of his time, in his skill the writer stands next to M. Khvylov and V. Pidmohylny, his epic works reveal a synthesis of lyricism and brutal metaphor. B. Antonenko-Davidovych's story „Death" is represented by the critic of the Ukrainian diaspora as a confrontation between man, personality and the Communist Party. The article considers the reception of Yu. Sherekh by V. Pidmohylny and T. Osmachka. The critic reveals the deep meaning of V. Pidmohylny's novel „City", which allows the modern reader to read the work from a different angle, to see new

aspects of the artistic world of the text. The article examines the strategies of interpretation of the works of T. Osmachka. Yu. Sherekh called the Ukrainian poet one of the best modern authors, saw his connection with the world tradition, with the works of D. Byron and O. Pushkin.

Key words: interpretation, criticism, reception, Ukrainian diaspora.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2021 р.
Ст аття прийнята до друку 17.05.2021 р.
Рецензент – д. філ. н., проф. Дмитренко В. І.